

РАЗШИРЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ЖЕСТОВ ЕЗИК ЧРЕЗ СЕКСУАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ НА УЧЕНИЦИ С УВРЕДЕН СЛУХ

Гарова, Н. П.

докторант в ПУ „Паисий Хилендарски“

***Резюме.** В статията се представят 21 нови жестове за Българския жестов език за ученици с увреден слух в областта на сексуалното образование. Внася се интерпретация на ново-създадените жестове. Представя се мнението на ученици и учители за ново-създадените жестове. Очертават се перспективи за бъдеща работа по създаване на нови жестове, свързани с базисни понятия в учебното съдържание по учебния предмет „Биология и здравно възпитание“.*

***Ключови думи:** български жестов език, сексуално образование, ученици с увреден слух.*

EXTENSION OF BULGARIAN SIGN LANGUAGE BY SEXUAL EDUCATION OF STUDENTS WITH IMPAIRED HEARING

Garova, N.P.

PhD student in Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

***Abstract.** This article presents 21 new gestures in the Bulgarian sign language for students with impaired hearing in the field of sexual education. Interpretation of the new gestures is presented. The opinion of students and teachers of the new gestures is presented. There are opportunities for future work for the creation of new gestures related to basic concepts in the curriculum for the subject Biology and Health Education.*

***Keywords:** Bulgarian sign language, sexual education, students with impaired hearing.*

Увод

При ученици с увреден слух, изучаването на учебния предмет „Биология и здравно образование“ с включения раздел „Сексуално образование“ е сложно и трудно поради спецификата на тематиката и поради липсата за достатъчно конвенционални и социално-приемливи жестове за нея. В този аспект, в процеса на обучение по визираната проблематика от учениците се създават нови жестове, които покриват необходимостта от комуникация с и чрез устен и жестов език на учениците с увреден слух.

Основна част

Жестовият език се използва предимно от хора със слухови увреждания. Жестът (конфигурация на пръстите на ръката, в определено пространство на тялото) може да обозначава предмет, идея или мисъл. В началото се открива „естествен жест“ - естественото сходство между обекта и жеста. Този вид сходство е най-видимо при жестовете, които играят важна роля за развитието на езика. Смята се, че речта може да бъде усвоена единствено по пътя на естествените символи. Жестовете символизират представите на детето и дори когато то се научи да говори, „естествените жестове“ имат своето място. Материалното сходство, което съществува в началото на развитието на езика, постепенно намалява с усъвършенстването му - появява се схематичност на жеста - денатурализация. При деконтекстуализацията жестът вече се изпълнява извън контекста, в който е заучен. Така жестът става език, чрез който се общува. Жестовият

език е свързан и с емоцията, а това стимулира не само развитието на абстрактното мислене и паметта, но и на творчеството.

Жестовият език е система от динамични и статични знаци, представени чрез ръцете и facialната експресия, и правила за употреба на знаците. Той се овладява успешно и с желание от учениците със слухови увреждания, тъй като неговото усвояване и използване се базира на съхранените анализаторни системи - зрителна и двигателно-кинестетическа. Целенасоченото обучение в тази езикова система подпомага формирането на понятия във вербален план, което се оказва много подходящ компенсаторен метод, защото се използват всички възможни запазени способности за възприемане на информация. Синхронното използване и развитие на устния и жестовия език се оказва от изключително значение за формиране на комуникативна и социална компетентност на хората със слухови увреждания. Към най-характерните особености на жестовия език се отнасят неговата многословност (на една дума съответстват няколко знака) и многозначност (един жест има много значения), няма флексии, не се обозначават всички предлози и съюзи, описателност на много жестове, не отчитане на глаголно време и глаголно число, което в контекстуалното свързване на жестовете понякога променя изказването по смисъл. При тоталната комуникация /като базисен метод на обучение на ученици с увреден слух/ се включва освен жестов език и дактилът. В жестовия език и в неговия международен вариант (жестуно) с един жест се обозначават цели понятия, при дактила със знак на дясната ръка се обозначава знак от азбуката. Дактилът намира широко приложение при овладяване и приложение на устната и писмената реч при учениците с увреден слух. При възрастните се използва за доуточняване на отделни понятия или се включва в системата на жестомимичното общуване. Чрез жестовия език и дактила се подпомага овладяването на устната реч. В тази насока възникващите условнорефлекторни връзки между артикулемите и дактилемите по своеобразен начин компенсират слуховия контрол спрямо произношението. Жестовият език съдържа малък обем понятия и не обхваща разнообразието на вербалния език. В този контекст, обучението по отделни теми от учебното съдържание е затруднено. Действително, използват се много нагледни материали, както на хартиен носител, така и на дигитален носител. Но, не винаги онагледяването е достатъчно за разбирането на процеси, явления и дейности от учениците със слухови увреди поради липсата на един от компонентите на тоталната комуникация, а именно жестовете. Много от научните понятия нямат точен жест, което допълнително затруднява учебната дейност. Поради тези обстоятелства е създаден и Жестовия речник по Човекът и природата, Физика и Астрономия (Замфиrow, Съева, 2004). В този контекст, необходимостта от разширяване на жестовия език по посока на понятия, свързани с определено учебно съдържание е безусловна.

Методика на изследването

Основната обучителна стратегия в СУ за УУС „Проф. д-р Ст. Белинов“ е заучаване на повече понятия, с цел усъвършенстване на речниковия запас. По учебно съдържание, свързано с раздел „Сексуално образование“ липсват жестове, които са свързани с базисни понятия. В този аспект, много от понятията в посочения раздел остават неувоени и неосмислени, а заучените се забравят, поради недостатъчно реализиране чрез работната памет и след определено време не се възпроизвеждат от учениците. Това затруднява учебния процес и понижава образователните възможности на учениците.

Хипотеза: В учебния процес могат да се създават нови, авторски жестове в жестовия език, свързани със сексуалното образование.

Задачи:

- анализ на съществуващи знаци, отнасящи се сексуалното образование и сексуалното поведение в Българския жестомимичен речник и речника на международния жестомимичен език Жестуно,
- подборане на термини и понятия, които нямат жестов еквивалент, или съответният наличен жест е вулгарен, неясен и с несъотносим към понятието смисъл,
- създаване на жестове за понятия, които изискват нови жестови знаци или осъвременяване на съществуващите,
- заучаване на новите жестове от участниците в изследването и заснемане с видео-камера,
- апробация на новите жестове чрез представянето за разбиране и анализ от други ученици с увреден слух във възрастова група - 14 – 19 г.

Участниците в изследването са разпределени в две групи:

Първата група са 20 ученика на възраст 14 - 16 години, които изучават по учебния предмет „Биология и здравно образование“ тематичния раздел „Сексуално образование“. Тяхното обучение, включва Е-обучение и М-обучение. Чрез синергията от традиционни и дигитални ресурси, материали и педагогически методи, учениците усвояват мултипленно учебното съдържание. Учителят заедно с учениците създават нови авторски жестове, свързани с учебния процес.

Втората група са 50 ученика на възраст 14 – 19 години, които журират новите авторски знаци чрез видеоматериалите със заснети знаци. Втората група ученици, заедно с 15 учители, които преподават в гимназиалните степени оценяват новите жестове по критерии: разбираемост, адекватност и значение.

Процедура

Създаването на нови жестови знаци следва появата на понятия в учебното съдържание. За всяко ново понятие се провеждат дебати и доуточняване. Всяко понятие от учебното съдържание за което е създаден нов жест в следващите уроци се използва и с новосъздадения жест.

Резултати и дискусия

След интерпретация на съществуващите знаци в Българския жестомимичен речник, Български речник на жестовия език, Речника на Българския жестомимичен език и речника на Международния жестомимичен език /Жестуно/ се установи, че съществуват само шест знака: 2 за „секс“ и „орален секс“, които имат цинична презентация и дори учениците се притесняват да ги използват в часовете; и по един знак за „менопауза“, който е сложен, неясен и неразбираем; за „матка“; „спин“, но полизначен и четим още като „инфекция“, „вирус“, „болест“, „симптом“; за „спирала“, но със значение „спирала за мигли“, като знакът не може да бъде съотнесен със значението, което има в раздела.

Липсват знаци, свързани с основни понятия в „Биология и здравно образование“ като жестови знаци за „клетка“, „оплождане“, „зачатие“. Също така не са открити жестови знаци, отнасящи се до пола, сексуалността, полово-преносимите инфекции, анатомията на половата система, бременността и отговорното сексуално поведение. В учебния процес са създадени 21 нови жеста. Във Фигура № 1 са представени новите жестове за 21 понятия, които ще подпомогнат обучението на слухоувредените деца в

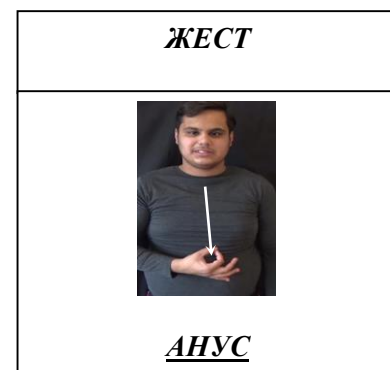
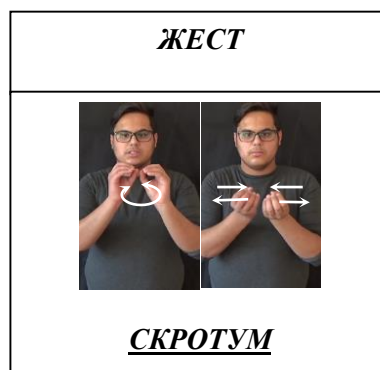
процеса на сексуално образование по учебния предмет „Биология и здравно образование“.

ЖЕСТ	ЖЕСТ	ЖЕСТ
		
<u>СЕКС</u>	<u>ХЕТЕРОСЕКСУАЛЕН</u>	<u>КЛИТОР</u>

ЖЕСТ	ЖЕСТ	ЖЕСТ
		
<u>БИСЕКСУАЛЕН</u>	<u>ЯЙЦЕКЛЕТКА</u>	<u>УТРОБА</u>

ЖЕСТ	ЖЕСТ	ЖЕСТ
		
<u>ОПЛОЖДАНЕ</u>	<u>ЗАЧЕВАМ, ЗАЧАТИЕ</u>	<u>ПРОТИВОЗАЧАТЪЧНИ</u>

ЖЕСТ	ЖЕСТ	ЖЕСТ
		
<u>СПИРАЛА</u>	<u>ВОАЙОР</u>	<u>ПЕДОФИЛ</u>

Представените нови жестове се създават след като учениците с увреден слух са овладели учебното съдържание и могат не само да възпроизведат знания, но и свободно да дискутират апликацията им в план на житейско функциониране.

От 21- те новосъздадени жеста, динамични са 20 и само един е статичен знак. Статичният знак е „утроба“ и е изобразяващо описателен. Етимологията на знака е свързана със символичност, свързана с Грааловата чаша в едно от сакралните разбираня за нея като символ на женска утроба. От новосъздадените жестови знаци 17 знака са с по две позиции, а жестовите знаци „полово-предаваеми болести“ и „полов акт“ са с по три

позиции на ръцете и съответните движения. При създаване на жестовете, участниците в изследването демонстрират описателност на действителния обект или процес в 15 жеста. Прави впечатление, че при 4 жеста /„секс“, „хетеросексуален“, „бисексуален“ и „спин“/ жестът е подкрепен със знак от дактила, като един от съставните знаци е за понятието „секс“. Новосъздадените жестове могат да бъдат прецизирани по граматични категории както следва: съществителни - 12 знака, прилагателни - 3 знака, глаголи - 1 с придружаващо наречие, наречия - 1, изрази - 4.

Пространствената локализация на новосъздадените знаци демонстрира следната представеност:

- един жестов знак започва от нивото на гърдите и завършва на нивото на кръста /“анус“/,

- един знак е на ниво под кръста /жеста за „овулация“/,

- 6 знака /жестовете за „спин“, „менопауза“, „полов акт“, „орален секс“, „спирала“, „бисексуален“/ започват от нивото на главата и завършват на ниво гърдите,

- един знак започва от ниво „главата“ стига до ниво „гърдите“ и се връща на ниво „главата“ /жеста за „полово-предаваеми болести“/,

- един знак започва от ниво „гърдите“ и завършва на ниво „главата“ /жеста за „войаор“/,

- останалите знаци се презентират на ниво „гърдите“, като четири от тях се извеждат и на ниво „шията“ / жестовете за „яйцеклетка“, „зачатие“, „полов акт“, „спин“/.

Движенията на ръката/ръцете по отношение на посока и амплитуда формират морфологичните аспекти, а с фащиалната експресия се допълват синтактичешките признаци. Оформя се цялостен контекст на изказването. Новосъздадените жестове могат да се комбинират по различен начин, и така формират лингвистични структури, чрез които учениците представят своето разбиране и овладяване на знанията по тематиката за сексуалното образование.

На пръв поглед прави впечатление, че е налице сравнително слабо разгърната семантична мрежа на новосъздадените жестове, но определящ критерий за новите жестове е учебното съдържание. От друга страна, не би следвало да се пренебрегват и някои особености при учениците с увреден слух, а именно „ефекта на центрацията“. При този ефект са ясно обособени перцептивен и трансферен компонент. Перцептивният компонент е свързан с разширяване на перцептивната зона, а трансферният с намаляване. Функционалната гъвкавост и полифункционалност на визуална перцепция на жестовете провокират едновременно центрация на отделните семантични гнезда и операционална цялост при перцептивно-лингвистичните процеси.

Интересен аспект на новосъздадените жестове е мотивацията на учениците. В конкретния случай тя се определя от учебните ситуации т.е. тя /мотивацията/ се дава отвън. Въпреки началната ситуираност, в процеса на обсъждания и предложения, учениците предлагат с позитивна емоционалност аргументирани модели на отделните знаци. Подобна аргументираност и подобни позитивни емоционални напрежения не биха били възможни, ако учебното съдържание не е овладяно.

Резултатите от проучването за приложимостта на новосъздадените жестове показват много високи стойности по цитираните параметри. Така 94% от анкетираните ученици от втората група участници в изследването оценяват новосъздадените жестове

като разбираеми, адекватни и приемливи, 4% нямат мнение и само 2% считат, че са неясни и неподходящи.

Участниците от втората група приемат, че новосъздадените знаци отговарят и на параметрите: пространствена локализация, триизмерност и визуална перцепция. Определят високо ниво на материална реализация на знаците. Оттук може да се обобщи, че модалността на новосъздадените жестове е налична. Модалността демонстрира „качество на амплитудност, или свиваемост, гъвкавост на невербалните сигнали в зависимост от контекста, в който те се реализират“ (Стоицова, 2013).

Същевременно, новосъздадените жестове за целите на овладяване на учебното съдържание притежават триадна презентация. Знаците са:

- иконични, тъй като извеждат имитация на обекта/процеса в знака: жестовете за „утроба, оплождане, спирала“;
- индексикални, тъй като трансферират връзка между обект/процеса и знака: жестовете за „секс, хетеросексуален, бисексуален, яйцеклетка, оплождане, зачатие, противозачатъчни, воайор, педофил“;
- символно-конвенционални, защото е видима произволната връзка между обекта/предмета и знака: жестове за „полов акт, орален секс, полово-предаваеми болести, спин, скротум, ерогенни зони, овулация, менопауза, анус“.

Всички новосъздадени жестове са подкрепени с вокална определителност т.е. видима е артикулационната позиция в подкрепящ план към жеста, и така по-лесно се „антиципират със съответстващата семантична значимост...Затова различаването, уточняването и обобщаването на характеристиките на артикулемите (свързано с четенето на речта по устните) е сложен интрапсихичен акт, но и съответстващ на жестомимичния акт“ (Левтерова, 1998). Важно е да се отбележи, че при създаването на новите жестове основната креативност принадлежи на учениците, които ползват жестов език в ежедневно си функциониране. Учителят в часа има предимно менторска роля, като насочва и допълва предлаганите жестове съобразно учебните единици. Учителите от втората група участници в изследването, всички са лицензирани жестови преводачи, също както учениците от тази група са в ролята на оценяващи лингвистичната специфика и приложимост на новите жестове.

Работата създаване на нови жестомимични знаци свързани с понятия, необходими за сексуалното образование, биологията и здравното образование на учениците, продължава. В неговото създаване участват учениците и учителите. Желание за включване в процеса на създаване на нови жестови знаци към учебното съдържание изразяват и родители. Факт, който е обнадеждаващ в две посоки. Едната е свързана с включването на родителите като партньори в учебния процес, а втората е с насоченост към откритост за общуването в пространството на сексуалното възпитание между родители и ученици. Учениците с ентузиазъм и позитивни емоции работят за допълването на своя „Сексуален речник за срамежливици“, както те го наричат.

Съвместната дейност в процеса на работата, осигурява на всеки участник в възможност да внесе своя индивидуален принос и така се осъществява обмен на знания и идеи, при взаимна подкрепа, позволяваща не само да се получава ново знание, но и да се развива познавателната дейност, трансформирайки се в по-висша форма на сътрудничество. Междупersonностното познавателно общуване и взаимодействие между всички негови субекти подпомогна развитието на индивидуалността на всеки ученик и възпитаването на неговата личност.

Заклучение

Разработените и апробирани в учебно-възпитателния процес нови, специфични за сексуалното образование жестове обогатяват и прецизират комуникацията на учениците със слухови увреждания и разширяват понятийния им кръг в областта на учебното съдържание, свързано със сексуалното образование. Новите жестови знаци способстват за повишаване на социалната им компетентност по отношение на сексуалността и проблемите на пола, за формирането на социални умения за комуникация, подпомагат усвояването на социален опит и преобразуването му в собствена ценностна система при учениците със слухови увреждания.

Създаването на нов речник от жестове, свързан с проблемите на пола и секса е изключително необходимо и актуално, защото сексуалното образование за ученици със слухови увреждания не е свързано единствено с овладяването на учебното съдържание, а е и важен аспект за изграждане на съвкупност от научни познания и компетентности за отговорно сексуално и репродуктивно поведение, предпоставка за пълноценно социално включване на хората с увреден слух в живота и обществото и осигуряване на възможности за независим живот.

Литература

1. Български жестомимичен речник (2006). Изд. „Кураж – Тишина ООД“. ISBN 954-8934-01-9.
2. Български жестов език (2017). Изд. „Образование и наука ЕАД“.
3. Замфиров, М., Съева, С. (2004). Жестов речник по Човекът и природата, Физика и Астрономия. Алтера
4. Левтерова, Д. (1998). Семантични патерни на жесто-мимичната реч. *Специална педагогика*, декември. ISSN 1310-7003.
5. Стойцова, Т. (2013). Невербалната комуникация в публичното пространство. *Реторика и комуникации*, бр. 9. <http://rhetoric.bg>
6. Теоретично описание на граматиката на Български жестов език (2017). Образование и наука ЕАД.